

PRAŽSKÉ PŘEDNÁŠKY ZAHRANIČNÍCH PROFESORŮ II¹

V minulém čísle SALi jsme referovali o jarním cyklu přednášek, který na své půdě uspořádal Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK v Praze. Program pokračoval začátkem podzimu 2013 vystoupeními čtyř dalších zahraničních hostů a stejně jako v předprázdninové části, i tentokrát byl pro studenty i (jazyko)vědce rozhodně atraktivní.

Podzimní část přednáškového cyklu² otevřel Stefan Newerkla. Tento anglista, amerikanista a především slavista se zaměřením na západoslovanské jazyky, jenž je považován za odborníka mimo jiné v oblasti kontaktní lingvistiky, působí jako profesor západoslovanské jazykovědy na katedře slavistiky Universität Wien. Ze západoslovanských jazyků se orientuje zejména na češtinu. Čeština se stala spojujícím prvkem všech tří pražských přednášek vídeňského badatele (1.–3. 10.).

První přednáška (*Počátky vídeňské bohemistiky a jejího slavistického zaměření: Maximilián Šimek (1748–1798) a jeho dílo*) se věnovala — jak již dostatečně jasně napovídá název — tématu studia češtiny v rakouské monarchii. Stefan Newerkla připomněl, že výuka češtiny byla nejprve institucionalizována ve Vídni, a vyjmenoval i konkrétní instituce, kde začínala výuka češtiny probíhat nejdříve. Jednalo se postupně o Tereziánium, Tereziánskou vojenskou akademii, Šlechtickou vojenskou akademii, Vídeňskou univerzitu, Inženýrskou a technickou vojenskou akademii a Reálnou školu při Polytechnickém institutu. Když přednášející zmiňoval Vídeňskou univerzitu, zdůraznil, že na ní roku 1775 vzniklo nejstarší bohemistické pracoviště na světě. V souvislosti s badateli, kteří se zabývali češtinou a působili na některé ze jmenovaných institucí, potom ve výkladu volně přešel k vykreslení života a díla Maximiliána Václava Šimka. Šimek byl spolupracovníkem Jana Václava Pohla a Josefa Valentina Zlobického a v letech 1774–1780 pracoval v Tereziánské vojenské akademii. O Šimkovi můžeme hovořit jako o člověku odborně se projevujícím v období mezi barokem a osvícenstvím. Ve svém životě se profiloval mimo jiné coby filolog, politik, historik či kartograf. Zůstal po něm soubor děl různorodého zaměření. Newerklovi se podařilo zajímavou formou podat pražskému publiku informace o — troufáme si spolu s přednášejícím tvrdit — širší veřejnosti nepříliš známé historické postavě z oblasti bohemistického bádání. Je však otázkou, zda by pro posluchače nebylo užitečnější, kdyby přednášející namísto detailů z Šimkova života neupnul větší pozornost k obsahu a zkoumání Šimkových děl.

Druhá přednáška (*Habsburské jazykové zákony a diglosie v českém školství*) vycházela z autorovy disertační práce, v níž se soustředil na otázku odrazu diglosní situace rakouského mocnářství ve školách na českém území. Badatelovou snahou bylo konfrontovat tehdejší jazykovou skutečnost (rekonstruovanou na základě studia příslušných dokumentů — komunálních statistik, ročenek, školních zpráv apod.) s tím,

---

1 Příspěvek vznikl s podporou projektů SVV 267102 a RVO 68378092.

2 Přednášky se uskutečnily v rámci projektu Rozvoj a inovace bakalářského studia českého jazyka v Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK v Praze (CZ.2.17/3.1.00/33275), který byl realizován v období 2011–2013 za finanční podpory Operačního programu Praha Adaptabilita.

jak se k užívání jazyka/jazyků (přednáška byla zaměřena na češtinu a němčinu) vyslovovaly (reflektovaly ho či ho usměrňovaly) různé právní dokumenty. Disciplínu, do níž jeho zkoumání spadá, nazývá Newerkla historickou sociolingvistikou. Na začátku přednášky obeznámil publikum s konceptem diglosie i s principem tvoření speciálních rastrů, kterými vyjadřoval jazykovou skutečnost na daných školách. Konstrukcí těchto rastrů se inspiroval u Williama F. Mackeyho (viz např. Mackey, 1970), který je vyvinul k popisu typologie bilingvní edukace v Kanadě. Newerkla upozornil také na to, že při sestavování rastrů rozřazujících jazykovou situaci do různých typů se kromě školy mohou vzít v potaz i dimenze rodiny, daného území a státu. Za příklad, na němž hodlal demonstrovat diglosii ve školství v českých zemích, si zvolil město Plzeň. V přednášce potom detailně probíral užívání češtiny a němčiny na dvou plzeňských gymnáziích (českém a německém). Po představení důležitých zákonů týkajících se užívání jazyka a po zmapování vývoje jazykové situace na vybraných plzeňských školách za sledované období mohl shrnout, že čeština byla na školách nejprve zatlačena na úkor němčiny. Vrchol tohoto upozadění češtiny se datuje do období 1779–1816. Až v 60. letech 19. století se v doméně školství rozvíjí živý bilingvismus. Ten je však za protestu četných obyvatel Plzně odstraňován vinou dalších nařízení. Poté se vytvářejí segregované typy škol, na nichž jeden jazyk přejímá plně roli jazyka druhého. Na závěr se Stefan Newerkla ještě věnoval problému povinné literatury na českých školách. Z mnoha výsledků uveďme jen ten, který říká, že z 88,82 % se povinná literatura skládala z české četby.

Zatímco v druhé přednášce se hojně mluvilo o separaci a segregaci, třetí přednáška (*Areály jazykového a kulturního kontaktu ve střední Evropě — se zřetelem na česko-rakouské styčné body*) se naopak zaměřovala na blízkost. Předmětem výkladu se staly shody či podobnosti mezi jazyky střední Evropy dané kontaktem těchto jazyků a úvahy o existenci a vymezení tzv. středoevropského jazykového areálu (stručně a přehledně k tomuto problému viz např. Newerkla, 2007). Newerkla se při popisu středoevropského areálu nejvíce opíral o koncepci české lingvistky Heleny Kurzové. Kurzová (1996) k středoevropskému jazykovému areálu řadí němčinu, maďarštinu, češtinu a slovenštinu jakožto centrální jazyky a polštinu a slovinštinu jakožto jazyky okrajové (dodejme, že území areálu se překrývá s územím dřívější rakouské monarchie, v němž fungovala němčina jako lingua franca; Newerkla podtrhl, že v rámci úvah o středoevropském jazykovém svazu se bere v potaz (východní) rakouská němčina, jež se liší od spisovné němčiny na území dnešního Německa). Takto ohraničený areál se vyznačuje spoustou společných jevů, mezi něž se řadí např. stálý slovní přízvuk, fonologicky relevantní kvalita vokálů, vysoce produktivní slovesná prefixace či syntetické stupňování adjektiv a adverbí. Z tohoto areálu lze vyčlenit zřetelný subareál obsahující češtinu (a slovenštinu) a východorakouskou němčinu. Na badatelské pojetí jazykového areálu Newerkla vyzdvihuje zejména to, že hranice areálu jsou pro jednotlivé jevy otevřené, jevy tedy nejsou omezeny pouze na jazyky tvořící daný areál. Sám Newerkla zdůraznil, že jeden jazyk může náležet k více areálům a že mezi jazyky daného areálu existují také rozdíly. Těm ale Newerkla nevyhradil v přednášce mnoho prostoru, její větší část uváděl naopak konkrétní příklady společných lexikálních, syntaktických a dalších prvků či jevů diskutovaných jazyků. Tyto příklady silně podporují tezi o existenci středoevropského jazykového areálu i speci-

fického subareálu češtiny (a slovenštiny) a východorakouské němčiny. Přednášku potom uzavřel konstatováním, že mnoho společných rysů těchto jazyků se pomalu ztrácí a že bude třeba v budoucnu provést velký výzkum mapující to, jak se dnes vlastně v Rakousku mluví a zda dnešní generace ještě rozumí slovům řazeným mezi společné prvky areálu. Do té doby, než bude výzkum uskutečněn, se dá o aktuálnosti mnohých tvrzení, která v přednášce zazněla, a o nynější přesné podobě popsaného areálu jen spekulovat.

Posluchači tak přednáškovou místnost mohli opouštět (a věřme, že opouštěli) obohaceni především o mnoho specifických informací-zajímavostí týkajících se společných jevů v češtině a němčině. Zajímavostmi byly prodchnuty i předcházející přednášky. Někde bychom však ocenili hlubší, podrobnější představení teoretického (a metodologického) pozadí daných bádání. Tato drobná výtka nám však nebrání říci, že Newerklovy přednášky oplývaly velkou podnětností a inspirativností.

Druhým mluvčím byl Bernhard Forchtner, sociolog z Humboldt-Universität zu Berlin, který dříve působil ve známé lancasterské skupině kritické analýzy diskurzu pod vedením Ruth Wodakové. Jeho dvě přednášky (7.-8. 10.) postupovaly logicky od obecnějších metodologických základů až ke konkrétní případové studii, na níž byl kritický přístup názorně demonstrován.

Přestože se Forchtner sám věnuje diskurzivně-historickému přístupu (*discourse-historical approach*, DHA),³ ve své první přednášce (*Critical Discourse Analysis — Theory/ies and Method/s*) nabídl publiku kondenzovaný úvod do celé kritické analýzy diskurzu (CDA). Její podstatu nastínil hned na začátku na příkladu srovnání dvou konkrétních textů, což bylo vzhledem k jinak teoretickému charakteru přednášky pro posluchače velmi přínosné.⁴ Poté stručně shrnul kořeny a zdroje CDA od variační sociolingvistiky přes textovou lingvistiku a konverzační analýzu až k Hallidayovi, ale také k rétorice, teorii argumentace nebo pragmatice. Princip CDA vysvětlil jako zájem o jednotky větší než jednotlivé věty, zájem o něco „za gramatikou“, jako pozornost k interakčním strategiím s klíčovým důrazem na kontext. CDA představil spíše jako řadu jednotlivých škol, skupin a přístupů s různými specifiky, ale se společným základem: diskurz je forma sociální praxe a stojí za to kriticky zkoumat moc v diskurzu a moc nad diskurzem. Poté věnoval pozornost třem jádrovým větvím CDA — dialekticko-relačnímu přístupu Normana Fairclougha, sociokognitivnímu přístupu Teuna van Dijka a již zmíněnému diskurzivně-historickému přístupu Ruth Wodakové. Poslední z nich byl pak předmětem rématu přednášky. Forchtner vysvětlil jejich pojetí diskurzu, kontextu a dalších pojmů a poté nabídl stručný návod na praktickou aplikaci DHA⁵ — identifikaci témat a diskurzivních

3 Poznamenejme, že letošní mimořádné číslo SALi bude věnováno kritické analýze diskurzu a že většina studií vychází teoreticky právě z DHA. V něm bude otištěn též rozhovor s Bernhardem Forchtnerem.

4 Nutno podotknout, že pro posluchače bylo kvůli minimu další exemplifikace s postupujícím časem místy nesnadné sledovat výklad o (pro mnohé) neznámém přístupu k analýze diskurzu.

5 Zřejmě nejužitečnější shrnutí najde čtenář v publikaci editorů Wodakové a Meyera (2009).

strategií s důrazem na argumentaci,⁶ to vše na příkladu úryvku textu Václava Klause rozebíraného ve studii Reisigla a Wodakové (2009). V samotném závěru pak upozornil na tradiční kritické výtky vůči CDA a také na její vývoj, díky němuž jsou tyto námítky v zásadě irelevantní.

Druhá přednáška (*On the Discursive Construction of a 'Reformed/ing Subject'*) ukázala použití analytických nástrojů DHA ve studii o utváření obrazu minulosti, přítomnosti a budoucnosti Evropy a Evropské unie.⁷ Forchtner se snažil popsat, jaké narativy jsou určující při budování evropské identity ze strany čelných představitelů EU. Jádrem perspektivy je éra omluvy/omlouvání (*age of apology*, jinak též *politics of regret* aj.), odkazování na společnou problematickou, ale překonanou minulost, která vytváří emocionální pouta mezi účastníky diskurzu. Kromě DHA sloužila jako podklad analýzy také historie pojmů (*conceptual history*, *Begriffsgeschichte*)⁸ se svými třemi rozměry vytváření kolektivních identit (časovou, prostorovou a hierarchickou). Ze souboru projevů evropských komisařů a představitelů států Forchtner pro účely prezentované analýzy vybral vzorek relevantních textů na základě kolokátů lemmatu Evropa s ohledem na zastoupení v dimenzích dle historie pojmů. Forchtnerův pozorný rozbor ukázal, jak se jazykově a diskurzivně konstruuje obraz Evropy, která se poučila ze své neblahé historie a nyní nabízí své zkušenosti ostatním (topos/falacie historie jako učitelky), a to zásadně jako jednolitého subjekt (z hlediska diskurzivní strategie nominace jde vždy o „nás“, „Evropu“ apod.). Velmi názorné bylo v tomto ohledu zachycení klíčových pojmů na schématu sémantického pole, kde Evropu definují slova jako *vize*, *spojený*, *kultura*, *svobodný* nebo *demokratický*, zatímco antonymická byla slova jako *rozdělený*, *hranice* apod.

V pořadí třetí vystoupila (14.–16. 10.) v Praze Dagmar Divjaková, působící na Katedře slovanských studií na University of Sheffield ve Velké Británii jako vedoucí specializace ruských a polských studií. Hlavním zájmem Dagmar Divjakové je kognitivní lingvistika. Pokouší se hledat takové metody výzkumu, jež by se zakládaly na reálných jazykových datech a přinášely poznatky o tom, jaký je vztah mezi existujícími jazykovými strukturami a našimi kognitivními schopnostmi.

Hned v první přednášce (*The Quantitative Turn in Cognitive Linguistics: Why Cognitive Linguists (Should) Like Data*) se Divjaková věnovala střetu kognitivního přístupu a kvantitativního výzkumu jazyka. Kognitivní lingvistika, zvláště pak některé její specializace, podle ní potřebu kvantitativního výzkumu běžně neakcentují. Divjaková se domnívá, že v moderním kognitivním výzkumu přirozeného jazyka je nezbytné opírat se o data z reálné produkce jazyka a jejich statistické zpracování stejnou měrou jako v dalších lingvistických odvětvích. Za nejnosnější kvantitativní informaci pro kognitivní lingvistiku považuje frekvenci výskytů, kterou je však vždy třeba pečlivě statisticky zpracovat. Jako nezbytný zdroj těchto dat pak slouží jazykový korpus, s nímž pracuje tzv. korpusová lingvistika. Avšak co je přesně korpusová lingvistika, není tak lehké zodpovědět. A právě vymezení korpusové lingvistiky, to, zda ji chápat

6 S použitím Toulminova modelu (Toulmin — Rieke — Janik, 1979). Přednášející nicméně upozornil na ne zcela jednoznačnou rozlišitelnost topoi a falacií.

7 Podrobnosti viz Forchtner a Kølvræa (2012) a Forchtner (v tisku).

8 O vztahu DHA a historie pojmů viz Krzyżanowski (2010).

jako samostatnou lingvistickou disciplínu, jako metodu, nebo jako primární zdroj zkoumání reálného užívání jazyka,⁹ bylo nejen centrálním tématem první přednášky, ale vystávalo i v dalších vystoupeních Dagmar Divjakové.

Ve druhé přednášce (*Modelling the Aspect-Modality Interaction: Pieces of a Cognitive Puzzle*) bylo dále rozvíjeno, proč by kognitivní lingvisté neměli korpus opomíjet. Výzkum toho, jak rozpoznáváme jednotlivá slova při jejich recepci a kupříkladu podle jakého kritéria distribuujeme synonyma při utváření konkrétní výpovědi, se dá založit právě na údajích z korpusu, například na frekvenci užívání určitého výrazu, frekvenčním výskytu v okolí určitého výrazu (např. gramatická forma doplnění slovesa nebo také sémantické aspekty nejčastějších doplnění slovesa) i na porovnání typu textů, v nichž se výraz vyskytuje a s jakou frekvencí. Kontext, ať už užší, nebo širší, chápe Dagmar Divjaková jako zcela krucióální pro osvojování lexikálních jednotek i jejich rozeznávání, a jelikož objem dat jazykových korpusů lze úspěšně statisticky analyzovat, dají se z nich vytěžit i informace o kontextuálních aspektech užití jednotlivých výrazů. Jak Divjaková zdůraznila v přednášce následující, i stanovení objemu korpusových dat, s nimiž se (nejen) při kognitivnělingvistickém bádání pracuje, předem ovlivní výsledek — u menšího výseku získáme spíše informace o konkrétní lexikální jednotce, větší výsek lépe dokládá charakteristiku tématu, v jehož rámci se výraz vyskytl a s nímž souvisí.

I v závěrečné přednášce (*Machine Meets Man: Can a Statistical Model Predict What a Speaker Will Like Best?*) byl tematizován vztah korpusové lingvistiky a jejích nástrojů a výzkumu kognitivnělingvistického. Dagmar Divjaková představila vlastní projekt založený na korpusových datech, klastrovou analýzu 9 vybraných synonymních sloves v ruštině. Zkoumala, zda jsou si některá z těchto sloves v dané množině synonym blíže, tedy zda mohou tvořit klastry, a zda rodilí mluvčí vnímají jemné či silnější nuance u sloves shodně. Vybraní studenti IT oborů měli v prvním experimentu nejprve překládat věty z angličtiny do ruštiny s dosazováním oněch 9 sloves a následně na příkladu 27 ruských vět sdružovat tato slovesa podle jejich významové podobnosti. Výsledek experimentu ukázal, že mluvčí poměrně shodně rozčlenili slovesa do 3 klastřů po 3 členech. V druhém experimentu distribuovalo celkem 159 mluvčích 6 synonymických sloves (vybrána byla slovesa náležející ke dvěma výsledným klastřům z předchozího experimentu) do 60 vět předem vybraných z korpusu. Zajímavé na experimentu ovšem bylo zejména to, že experimentátoři na základě korpusových dat (zadáním gramatických a možných sémantických kritérií výběru slovesa) předem vypracovali statistický model, který absolvoval tentýž experiment jako lidští participanti. Model a participanti se při doplňování sloves do vět téměř shodovali, statisticky byl model dokonce drobně úspěšnější co do shody s původní větou v korpusu. Taková shoda podle Dagmar Divjakové hovoří o tom, že na základě korpusových dat se dá poměrně přesně modelovat i reálné jazykové chování mluvčích a že jazykové

9 Obecnou nejasnost pojetí podstaty korpusové lingvistiky může dokládat mj. i naše zkušenost, že mladší studenti českého jazyka a literatury na FF UK v Praze ji jmenují v odpovědi na otázku, na jaké téma by si přáli psát své bakalářské práce, aniž by si uvědomili, že psát práci o jazykových korpusech je něco jiného než psát práci s využitím jazykových korpusů.

korpusy jsou při adekvátním zacházení i v kognitivní lingvistice nástrojem (nebo též přístupem?) přínosným.

Podzimní běh a tím pádem celý cyklus přednášek zahraničních profesorů uzavírala Jóhanna Barðdalová z Universiteit Gent a Universitetet i Bergen. Islandská lingvistka se při svém bádání specializuje např. na islandštinu, kognitivní a historickou lingvistiku či na syntaktickou rekonstrukci. Všechna tato témata, zejména poslední zmíněné, se odrážela i v jejich přednáškách na FF UK v Praze (22.–24. 10.).

První přednáška (*Syntactic Reconstruction and Construction Grammar: Introduction*)¹⁰ uváděla publikum do obecné problematiky syntaktické rekonstrukce historických fází jazyků, opírající se o komparativní metodu (o porovnávání vlastností jazyků pocházejících ze stejného jazyka). Prostor byl věnován hlavně přesvědčivému vyvracení a oslabování tvrzení mnoha badatelů (viz např. Jeffers, 1976), z nichž vyplývá, že realizace syntaktické rekonstrukce nemůže být plně úspěšná, a obhajování i promyšlení její proveditelnosti. Jóhanna Barðdalová syntaktickou rekonstrukci zasazuje do teoretického rámce konstrukční gramatiky, jejímuž stručnému popisu v přednášce vyčlenila místo. Právě postuláty konstrukční gramatiky umožňují množství argumentů o neproveditelnosti syntaktické rekonstrukce silně problematizovat. Jde například o to, že v koncepci konstrukční gramatiky má každá konstrukce, tedy i každá syntaktická jednotka, svou formu a význam/funkci. Tento předpoklad — na rozdíl od pojetí, podle nichž v syntaxi jako takové není žádný význam a význam konstrukcí je dán shrnutím významů jejich lexikálních částí — dovoluje učinit ze syntaktických jednotek další materiál (vedle slov či morfémů) pro komparativní metodu, která je na korespondencích mezi významem a formou jednotek založena. Probíraná otázka souvisí s identifikací tzv. kognátů, tj. jednotek komparativní metody, které mají v různých jazycích stejnou/obdobnou formu a stejný/obdobný význam. Zastává se přitom názor, že vztah mezi formou a významem těchto jednotek je arbitrární. Pouze přijmeme-li tento názor, jsou kognáty pro komparativní metodu relevantní. Přednášející demonstrovala, že kognáty existují i na syntaktické rovině jazyka. Pro plné a zdárné provedení (syntaktické) rekonstrukce je také třeba mít dobré povědomí o jazykových změnách a jejich principech. O nich a jejich využitelnosti pro rekonstrukci Jóhanna Barðdalová ve své přednášce též podrobněji hovořila. Následně posluchačům popsala studii zaměřující se na vývoj valenčních rámců (*case frames*) v indoevropských jazycích. Z porovnávání dat sanskrtu, latiny, germánštiny a staré řečtiny bylo zřejmé, že v sanskrtu oproti ostatním jazykům chybí některé rámce (akuzativ-genitiv a dativ-genitiv). Zkoumání naznačuje (studie ještě není zcela hotová), že tyto rámce se vyvinuly jen v západních indoevropských jazycích (redukcí rámců nominativ-akuzativ-genitiv, nominativ-dativ-genitiv) a nepocházejí z protoindoevropštiny.

Druhá přednáška (*Reconstructing Argument Structure, Word Order, and Focus for Proto-Indo-European*)¹¹ byla rovněž velmi dobrou ukázkou rekonstrukce praindoevropských syntaktických konstrukcí. Jóhanna Barðdalová analyzovala konstrukce se slovem *wai (v moderní angličtině woe, trápení, strast, hoře). *Wai je původně staré

10 V podstatě celý obsah přednášky je shrnut v práci Barðdalová (v tisku).

11 Více v článku Barðdalová et al. (v tisku).

adverbiální citoslovce s významovými rysy utrpení a zděšení — v 1. osobě se užívalo, stalo-li se mluvčímu něco špatného, v 2. a 3. osobě pak nejčastěji jako urážka. Objevuje se ve třech typech konstrukcí: 1. prostá zvolací konstrukce, 2. dativní zvolací konstrukce, 3. predikativní konstrukce. Barðdalová předložila argumenty pro tvrzení, že dativní zvolací konstrukce vznikla z varianty predikativního typu s příznakovým slovosledem; prostá zvolací konstrukce je nezávislá a srovnatelně stará s predikativní. Podobné (příbuzné) formy s *wai demonstrovala v různých indoevropských jazycích (od góštiny po avestu) a ukázala i jeho paralelní syntaktické chování (s tou výjimkou, že slovanské jazyky nemají predikativní konstrukci). Celkově vzato tak přes jistou posluchačskou náročnost velmi dobře představila aktuální možnosti historicko-srovnávací rekonstrukce.

Ve třetí přednášce (*Reconstructing Grammatical Relations for Proto-Germanic*) Jóhanna Barðdalová navázala na svá předešlá vystoupení. Vyšla z předpokladu, že dají-li se rekonstruovat fonologické a morfologické prostředky a systém na základě příbuznosti slov, mělo by být možné provádět analogicky i syntaktické rekonstrukce. Výklad se soustřeďoval na rekonstrukci lexikalizovaného predikátu, konkrétně predikátu s pádovým zakončením, a struktury jeho obligatorních doplňků, a to v písemných dokladech ze starogermánských jazyků, rozdělených na tři areály: severogermánský, východogermánský a západogermánský. Přednášející stanovila sedm vlastností, které jsou typické pro chování subjektu v germánských jazycích, a určovala jejich relevanci pro rekonstrukci syntaktické konstrukce obsahující lexikalizovaný predikát. Tři kritéria vyloučila jako irelevantní: reflexivizaci realizovanou uvnitř klauze, reflexivizaci přes hranici klauzí a redukci zájmen v souřadných souvětích obsahujících věty se shodným subjektem. Jako relevantní kritéria pro provedení syntaktické rekonstrukce se ve výzkumu Jóhanny Barðdalové ukázaly syntaktické postavení (počáteční postavení subjektu při neutrálním slovosledu a inverzní postavení subjektu a predikátu), subject raising („vyzdvižení“ podmětu infinitivu do pozice podmětu hlavního slovesa (v činném rodě)),¹² object raising („vyzdvižení“ podmětu infinitivu do pozice předmětu hlavního slovesa (v činném rodě))¹³ a kontrolované konstrukce obsahující infinitiv. Tato stručná ukázka doložila jedinečnost metod konstrukční gramatiky při rekonstrukci větších jazykových jednotek než „jen“ jednotlivých lexémů, u nichž se rekonstrukce tradičně uplatňuje, a jejich širších gramatických souvislostí.

Podzimní část přednášek plynule a úspěšně navázala na jarní sérii. Posluchači si mohli doplňovat a rozšiřovat představu o aktuálních tématech lingvistiky, vytvořenou již na základě jarního běhu. Potěšitelnou skutečností bylo, že se tak dělo i za zastoupení češtiny (viz přednášky Michaela Newerkly, částečně též v druhém vystoupení Bernharda Forchtnera). Přednáškový cyklus jako celek názorně ukázal, jakými směry se může ubírat naše lingvistické bádání, jaké jazykové fenomény zkoumat či jak nově přistupovat k již zpracovaným tématům. Zopakujme, že jazyk byl v přednáškách nahlížen v širších souvislostech (ve svém komunikačním ukotvení, ve vztahu k myslí apod.). Přístupy, které byly ve výzkumech popsány v přednáškách uplatňovány nebo prosazovány, by se daly charakterizovat spíše jako protipóly „pohovkové“

12 Viz Rosen (2006).

13 Viz Rosen (ibid.).

lingvistiky, kterou zmiňovala s odkazem na Charlese Fillmora ve své první přednášce Dagmar Divjaková.

Věřme, že tento unikátní projekt realizovaný ÚČJTK FF UK v Praze poskytl českým badatelům dostatečnou inspiraci pro rozvíjení či vytváření vlastních nových výzkumných otázek. Přednášky splňovaly všechny předpoklady, aby tomu tak mohlo být.

LITERATURA:

- BARÐDAL, Jóhanna (v tisku): Syntax and syntactic reconstruction. In: Claire Bowern — Bethwyn Evans (eds.), *The Routledge Handbook of Historical Linguistics*. London — New York, NY: Routledge.
- BARÐDAL, Jóhanna — BJARNADÓTTIR, Valgerður — DANESI, Serena — DEWEY, Tonya Kim — EYTHÓRSSON, Thórhallur — FEDRIANI, Chiara — SMITHERMAN, Thomas (v tisku): The story of 'woe'. *Journal of Indo-European Studies*, 41.
- FORCHTNER, Bernhard — KØLVRAA, Christoffer (2012): Narrating a 'new Europe': from 'bitter past' to self-righteousness. *Discourse and Society*, 23, s. 377–400.
- FORCHTNER, Bernhard (v tisku): Rhetorics of judge-penitence: claiming moral superiority through admissions of past wrongdoing. *Memory Studies*, 7.
- JEFFERS, Robert J. (1976): Syntactic change and syntactic reconstruction. In: William M. Christie, Jr. (ed.), *Current Progress in Historical Linguistics: Proceedings of the Second International Conference on Historical Linguistics*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, s. 1–15.
- KRZYŻANOWSKI, Michał (2010): Discourses and concepts: interfaces and synergies between Begriffsgeschichte and the discourse-historical approach in CDA. In: Rudolf de Cillia — Helmut Gruber — Michał Krzyżanowski — Florian Menz (eds.), *Diskurs — Politik — Identität / Discourse — Politics — Identity*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, s. 125–137.
- KURZOVÁ, Helena (1996): Mitteleuropa als Sprachareal. *Acta Universitatis Carolinae Germanistica Pragensia*, 13. Praha: Univerzita Karlova v Praze, s. 57–73.
- MACKEY, William Francis (1970): A typology of bilingual education. *Foreign Language Annals*, 3, s. 596–606.
- NEWERKLA, Stefan Michael (2007): Areály jazykového kontaktu ve střední Evropě a německo-český mikroareál ve východním Rakousku. *Slovo a slovesnost*, 68, s. 271–286.
- TOULMIN, Stephen E. — RIEKE, Richard D. — JANIK, Allan (1979): *An Introduction to Reasoning*. New York, NY: Macmillan.
- REISIGL, Martin — WODAK, Ruth (2009): The discourse-historical approach. In: Ruth Wodak — Michael Meyer (eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London — Thousand Oaks, CA — New Delhi — Singapore: SAGE Publications, s. 87–121.
- ROSEN, Alexandr (2006): O čem vypovídá pád doplňku infinitivu? [online]. In: František Čermák — Renata Blatná (eds.), *Korpusová lingvistika. Stav a modelové přístupy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 254–284. Cit. 1. 10. 2013. Dostupné z WWW: <http://utkl.ff.cuni.cz/~rosen/public/korpsbor_rosen.pdf>.
- WODAK, Ruth — MEYER, Michael (eds.) (2009): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London — Thousand Oaks, CA — New Delhi — Singapore: SAGE Publications.

Ondřej Dufek, Adam Kříž a Hana Prokšová